

УДК 373.5.017.4.091.2 – 057.874

ЗОЯ РЕЗНІЧЕНКО

(Полтава)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Представлені засадничі аспекти інституційно-організаційного забезпечення розвитку громадянської активності учнівської молоді на основі сучасних практик взаємодії громадсько активних шкіл із соціальними інститутами громадянського суспільства.

***Ключові слова:** громадянська активність, громада, дитячо-молодіжні організації, соціальне партнерство, учнівська молодь, школи.*

Європейський курс України вимагає налагодження функціональної взаємодії загальноосвітніх навчальних закладів із інститутами громадянського суспільства, у першу чергу, на місцевому рівні, де інтереси держави й потреби громади в галузі освіти щоденно перетинаються. Освітня місія інститутів громадянського суспільства полягає в забезпеченні належних умов для самореалізації окремих індивідів і самоорганізації місцевих громад. Прикметно, що в умовах зростання кількості закладів освіти, діяльність яких ґрунтується на моделі громадсько активних шкіл (далі – ГАШ), створюються умови для становлення й розвитку громадянського суспільства, заснованого на конкретних справах в інтересах людей.

ГАШ – це звичайний функціонуючий навчальний заклад, у якому значна увага приділяється налагодженню партнерських стосунків між школою та фінансово-економічними, матеріально-технічними, кадровими, інформаційними ресурсами, що іс-

нують в локальній громаді; розвитку дитячо-молодіжного руху; оцінці якості освітніх послуг тощо [3, с. 8-9]. Такі школи втілюють програму "Школа як осередок розвитку громади" Всеукраїнського фонду "Крок за кроком", метою якого є розвиток якісно нового партнерства між школами та громадами, яке сприяє розвитку місцевих громад та демократизації школи. Таке партнерство передбачає зміни у розробці бачення та місії школи як громадсько активного закладу, де члени громади залучені до процесу управління та прийняття рішень, що стосуються розвитку громад під час оцінювання необхідності в розробці проектів, спрямованих на вирішення місцевих потреб та мобілізацію локальних ресурсів [5].

Наразі надзвичайно важливо дослідити організаційні засади соціального партнерства ГАШ із інститутами громадянського суспільства, до яких належать громадські організації, професійні і творчі спілки, організації роботодавців, благодійні та релігійні організації, недержавні засоби масової інформації та інші непідприємницькі товариства й установи [7, с. 1]. Адже в даній ситуації саме процес становлення і розвитку соціального діалогу, як доводить практика, може відігравати важливу роль у демократизації суспільного життя, досягненні соціальної злагоди в суспільстві.

Проблема розвитку громадянської активності учнівської молоді існує як філософська, педагогічна, психологічна, соціальна і політологічна, тому що вона по-різному виявляється на світоглядному, психологічному, соціальному, політичному рівнях. Наразі в Україні прийнято низку державних програм та офіційних документів, спрямованих на зміну місця й ролі загальноосвітніх навчальних закладів у системі інститутів громадянського суспільства. Важливо відмітити, що метою Державної цільової соціальної програми "Молодь України" на 2009-2015 роки є створення системи всебічної підтримки громадянської активності молоді, спрямованої на самовизначення і самореалізацію, формування необхідних для цього правових, гуманітарних та економічних передумов, надання соціальних гарантій. У цьому ж документі зазначається, що оптимальним варіантом розв'язання проблеми є налагодження співпраці органів державної влади й органів місцевого самоврядування з громадськими і благодійними організаціями, що дасть змогу підвищити рівень громадської активності та патріотичної свідомості молоді, створити морально-етичні засади для її всебічного розвитку [4, с. 1].

Громадсько активна школа виступає тим соціальним інститутом, який орієнтується на цінності демократичної педагогіки і громадсько зорієнтованої освіти. Звичайний загальноосвітній заклад, зазвичай, не в змозі забезпечити організаційно-педагогічні умови для розвитку громадянської активності учнівської молоді, оскільки цей процес має низку специфічних особливостей порівняно з навчально-виховним. При такому підході учням не лише пропонуються теоретичні курси, але й утілюються практичні інструменти розвитку громадської активності. Це участь у громадському житті на рівні місцевої громади, в учнівському самоврядуванні та дитячо-молодіжних об'єднаннях, які насичують шкільне середовище дією демократією шляхом прийняття рішень і формування критичного мислення.

Поділяючи наукову позицію Н. Боритко й І. Соловйової, зауважимо, що скоординована взаємодія школи з різноманітними соціальними інститутами, зокрема громадськими організаціями (ветеранськими, національно-культурними, екологічними, військово-патріотичними, релігійними, благодійними, жіночими тощо, а також дитячо-юнацькими клубами за місцем проживання, іншими закладами позашкільної освіти, молоді та спорту, культури та охорони здоров'я) дозволяє суттєво зменшити роль негативних стихійних факторів у розвитку дитини, реалізувати загальну педагогічно доцільну стратегію в її вихованні, створити єдиний освітній простір [2, с. 37-39].

У нашій країні нагромаджено значний досвід діалогу держави, суспільства, школи і вітчизняних громадських організацій [9]. Він повинен бути збережений і примножений. Подальше зміцнення позицій інститутів громадянського суспільства може забезпечити їх активну участь у вихованні та соціалізації учнівської молоді, розвитку системи освіти в цілому.

Науковий аналіз філософської, соціально-педагогічної, психологічної, соціологічної, політологічної літератури доводить, що сьогодні триває новий етап у науковому дослідженні феномену громадянської активності [8]. Поняття “громадянська активність” детально розробляється у працях відомих філософів, соціологів, політологів, педагогів, психологів В. Андрущенко, М. Боришевського, А. Карася, Л. Кияшко, А. Колодій, С. Чолій, К. Чорної та інших. Особливої актуальності набувають дисертаційні дослідження українських та російських науковців Д. Акімова, С. Беленцова, Н. Волобоєвої, Л. Семенюк, С. Тетерського, О. Шамича, в яких розкриваються різні аспекти розвитку громадянської активності й ініціативності на ґрунті становлення громадянського суспільства.

Проте означені вище дослідження не вичерпують усіх аспектів проблеми розвитку громадянської активності учнівської молоді, оскільки існують суперечності між сучасними запитами соціально-педагогічної практики щодо створення відкритої системи взаємодії соціальних інститутів у розвитку громадянської активності учнівської молоді та автономним функціонуванням окремих соціальних інститутів у місцевій громаді. В зв'язку з цим, а також із урахуванням стану розробленості проблеми, метою статті є виявлення основних засад інституційно-організаційного забезпечення розвитку громадянської активності учнівської молоді в умовах трансформації українського суспільства.

Загальноприйнятим є розуміння громадянської активності як дій людини, спрямованих на взаємодію з іншими людьми в публічній неполітичній сфері з метою захисту прав і законних інтересів як члена тієї чи іншої спільноти чи громади загалом. Вона виявляється у складному комплексі почуттів, емоцій, ціннісних орієнтацій, установок, дій, які, в свою чергу, визначаються спрямованістю і рівнем сформованості інтересів та потреб, досвідом їх утілення у суспільно корисній діяльності, дитячо-молодіжному русі тощо.

Загальноприйнятим є розуміння громадянської активності учнівської молоді як усвідомленої і відповідальної їх участі в усіх сферах життя суспільства, заснованої на повазі та довірі до інститутів державної влади й інших громадян, знанні й дотриманні правових норм, усвідомленні та прийнятті обов'язків перед Батьківщиною і громадянських прав; ініціативності й самодіяльності у суспільно корисній діяльності.

Розвиток громадянської активності школярів визначається, передусім, об'єктивним станом суспільства. Тому на ґрунті стрімкого погіршення соціально-економічної ситуації, дисфункції традиційних інститутів соціалізації учнівської молоді – сім'ї та школи – значимість і важливість взаємодії всіх соціальних інститутів виховання в інтересах учнівської молоді є безсумнівною. Разом із тим, спостерігається тенденція розриву в наслідуванні ціннісних орієнтацій, відкидання позитивного досвіду діяльності дитячо-молодіжних організацій, нагромадженого у “піонерсько-комсомольську” добу. Так, за даними інформаційного агентства “УНІАН”, наразі в Україні зареєстровано 182 всеукраїнські молодіжні громадські організації, 19 всеукраїнських спілок молодіжних громадських організацій, 22 всеукраїнські дитячі громадські організації та близько 8 тис. місцевих молодіжних і дитячих громадських організацій [6]. Саме цей сегмент громадських об'єднань України вважаємо благодатним тлом для розвитку громадянської активності учнівської молоді. У зв'язку з цим необхідно залучати учнівську когорту до своєрідного інституту громадянського суспільства, що, за О. Безпалько, є вагомим соціально-педагогічним суб'єктом виховання особистості з унікальною історією учнівського самоврядування, втілення соціальних проєктів, волонтерських ініціатив у місцевій громаді [1, с. 175]. Тому слід ретельно вивчити можливості функціональної взаємодії школи і дитячо-молодіжних громадських організацій, які виконують ряд завдань, притаманних відкритій соціально-педагогічній системі й зорієнтованих на особистість, групу учасників і громаду [1, с. 177].

Інші громадські об'єднання України мають досвід харитативної (благодійної) діяльності, що дозволяє їм самим розробляти і здійснювати соціальні програми духовно-морального розвитку дітей і молоді, а також залучати сім'ю, інші державні закла-

ди і громадські структури, установи культури, спорту, засоби масової інформації до їхньої реалізації.

Окреслена соціальна інфраструктура місцевої громади і школи має функціонально взаємодіяти з центрами соціальних служб. Останні розробляють і реалізують власні соціально-виховні програми за такими напрямками: соціальна профілактика щодо запобігання правопорушенням та соціально небезпечним хворобам у дитячому та молодіжному середовищі, подолання їх наслідків, формування навичок здорового способу життя, у т. ч. за методом “рівний-рівному”; організації змістовного дозвілля тощо [1, с. 165]. Названі програми включають соціальні та культурні практики: акції, соціальні флеш-моби, військово-патріотичні заходи, допомогу людям похилого віку, сиротам, безпритульним дітям, охорону пам’яток, історичної спадщини, екологічні та трудові патрулі. Кожна з них – це певна суспільно корисна справа, за яку беруться і виконують разом школярі, вчителі, соціальні педагоги школи і працівники соціальних служб.

У свою чергу, до розробки й утілення соціально-виховних програм центри соціальних служб можуть залучати ЗМІ тощо. Такий підхід дає можливість організувати функціональну взаємодію зацікавлених інституцій як державного, так і недержавного секторів.

Вагомим є висновок авторів підручника “Управління освітніми системами” про те, що однією з основних вимог до взаємодії школи з іншими соціальними інститутами (державними установами і недержавними об’єднаннями громадян) виступає систематичність як у значенні логіки організації спільної діяльності (мета – засоби – процес – результат), так і в значенні сталості такої діяльності [2, с. 39].

У сучасних умовах особливого значення для оптимізації інституційно-організаційного забезпечення розвитку громадянської активності учнівської молоді набуває інтеграція соціальних інститутів, яка передбачає наявність упорядкованого соціального партнерства, вибудовується за індивідуальною траєкторією, ґрунтується на принципах взаємної вигоди, добровільності, відкритості, законності тощо. Їх дотримання гарантує стійку і результативну взаємодію його учасників [9, с. 133-134].

Для отримання достовірної інформації про наявні ресурси координатору громадсько активної школи необхідно скласти соціальний паспорт місцевої громади, провести SWOT-аналіз, сформувати банк даних існуючих і потенційних соціальних партнерів, а не лише спонсорів.

Можемо зробити висновок про те, що інституційно-організаційне забезпечення розвитку громадянської активності учнівської молоді набере оптимального характеру лише за умови ефективної взаємодії соціальних інститутів суспільства, логічним підґрунтям якої має бути побудова відкритої соціально-педагогічної системи, що реалізується, наприклад, при втіленні моделі громадсько активних шкіл. Причому, за нашим переконанням, функціональна взаємодія державних структур із соціальними інститутами громадянського суспільства краще сприятиме зростанню громадянської активності учнівської молоді, ніж вирішення проблеми окремими соціальними інститутами (школою, сім’єю, ЗМІ тощо) самостійно.

У перспективі слід продовжити роботу щодо дослідження впливу найважливішого інструменту інформаційного суспільства – Інтернету – на розвиток громадянської активності учнівської молоді XXI століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Безпалько О. В.* Соціальна педагогіка : схеми, таблиці, коментарі: [навч. посіб.] / *О. В. Безпалько.* – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.
2. *Борытко Н. М.* Взаимодействие социальных институтов в управлении образовательными системами / *Н. М. Борытко* // *Управление образовательными системами : [учебник]* / *Н. М. Борытко, И. А. Соловцова*; Под ред. *Н. М. Борытко.* – Волгоград : Изд-во ВГИПК РО, 2006. – С. 34-39.
3. *Водолазська Т. В.* Як створити громадсько активну школу / *Т. В. Водолазська, Р. Л. Гавриш*; упор. *Л. Галіцина.* – К. : Шкільний світ, 2011. – 128 с.

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 січня 2009 р. № 41 “Про затвердження Державної цільової соціальної програми “Молодь України” на 2009-2015 роки [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=41-2009-%EF>.

5. Проект “Розвиток громадсько активних шкіл в Україні” [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ussf.kiev.ua/index.php?go=Content&id=86>.

6. Рада Європи проведе аудит молодіжної політики України [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.net/ukr/news/news-477132.html>.

7. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2007 р. № 1035-р “Про схвалення Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства” [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1035-2007-%F0>.

8. *Саврасова-В'юн Т. О.* Наукові підходи щодо вивчення феномена громадянської активності [електронний ресурс] / *Т. О. Саврасова-В'юн.* – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchdpu/2009_74_2/32.pdf.

9. *Ткаченко Л. М.* Соціальне партнерство як складова діяльності громадсько-активних шкіл / *Л. М. Ткаченко* // Школа – центр активності громади : узагальнення адаптованого польського досвіду збереження освітніх послуг у сільській місцевості : [матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (Луганськ, 26-27 березня 2011 р.)] / ред. колегія: О. М. Дрепіна, О. В. Переходченко, В. В. Щербаченко. – Луганськ : СПД Резніков В. С., 2011. – С. 130-135.

ЗОЯ РЕЗНІЧЕНКО

ОБЕСПЕЧЕНИЕ РАЗВИТИЯ ГРАЖДАНСКОЙ АКТИВНОСТИ УЧАЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ

Представлены основополагающие аспекты институционально-организационного обеспечения развития гражданской активности учащейся молодежи на основе существующих практик взаимодействия общественно активных школ с социальными институтами гражданского общества.

Ключевые слова: гражданская активность, сообщество, детско-молодежные организации, социальное партнерство, учащаяся молодежь, школы.

ZOYA REZNICHENKO

SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF CIVIL ENGAGEMENT OF STUDENTS

The fundamental aspects of institutional and organizational support of civil engagement on existing practices of social interaction, active schools and social institutions of civil society are depicted.

Keywords: civil activity, community, children and youth organizations, social partnership, students, schools.

Одержано 4.01.2012, рекомендовано до друку 26.01.2012.